

Marta Miś
Maria Świerżewska-Franczak
Zachęta — Narodowa Galeria Sztuki
m.swierzewska@zacheta.art.pl

Otwarta Zachęta, czyli jak otwieramy instytucję publiczną

Streszczenie: Artykuł opowiada o projekcie Otwarta Zachęta, w ramach którego Narodowa Galeria Sztuki prowadzi różnorodne działania mające na celu otwieranie instytucji i lepsze realizowanie misji upowszechniania sztuki współczesnej. Opisane zmiany mają charakter zarówno infrastrukturalny, funkcjonalny, ale przede wszystkim mentalny. Zarysowano zasady, narzędzia i metody udostępniania zasobów przez galerię oraz przedstawiono portal www.otwartazacheta.pl.

Słowa kluczowe: Zachęta — Narodowa Galeria Sztuki; Otwarta Zachęta; wolne licencje; otwarte zasoby kultury;

W 2011 r. Zachęta — Narodowa Galeria Sztuki rozpoczęła proces zmian. Początkowo miała być to tylko modernizacja historycznego gmachu galerii i dostosowanie go m.in. do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jednak z czasem zaczęliśmy myśleć o zmianach całościowo — jako o procesie otwierania się, likwidacji nie tylko barier architektonicznych, ale także funkcjonalnych i psychologicznych. Zachęta ma być miejscem otwartym dla wszystkich i otwartym na wszystkich. To ważny element, by w pełni realizować naszą misję — upowszechnianie sztuki współczesnej.

Tak powstał projekt „Otwarta Zachęta”, który łączy we wspólnym celu różne działy galerii: edukacji, zbiorów, dokumentacji, promocji, wydawnictw czy administracji. Istotny jest fakt, że to pracownicy i dyrekcja Zachęty są autorami tej strategii, ponieważ dzięki temu może być ona sprawnie i z przekonaniem realizowana. Otwartość rozumiemy bardzo szeroko. Nie jest to wyłącznie digitalizacja i udostępnianie zbiorów Zachęty, lecz wszystko, co wiąże się z dostępnością budynku, edukacją, otwarciem na grupy do tej pory wykluczone. Projekt wpłynął na nasz sposób myślenia o tym, co robimy i do kogo kierujemy nasze działania.

Il. 1. Czosnek Studio (Tymek Borowski), *To Zachęta dla wszystkich*, 2013, kadr wideo, CC BY-SA.

Ułatwiając dostęp do galerii osobom z trudnościami w poruszaniu się czy rodzicom z małymi dziećmi (nowe wejście z windą, zmiana ciągów komunikacyjnych, ale również łatwiejszy dostęp do działów merytorycznych na co dzień pracujących z publicznością), wykonaliśmy kolejny krok — przygotowanie programu edukacyjnego dla widzów z niepełnosprawnością sensoryczną, niewidomych, niesłyszących i głuchoniewidomych.

Od 2012 r. dla osób z dysfunkcją wzroku prowadzimy warsztaty „Sztuka dostępna”, podczas których na przykładzie prac z kolekcji Zachęty przedstawiamy najważniejsze zjawiska w polskiej sztuce współczesnej. Część dzieł z naszej kolekcji opracowaliśmy w technice tyflografiki, dzięki czemu uczestnicy warsztatów mogą poznać przez dotyk także malarstwo, grafikę czy fotografie. Natomiast cykl „Warsztat na Zachętę”, zrealizowany we współpracy z Fundacją Kultury bez Barrier, miał charakter warsztatów integracyjnych dla osób z niepełnosprawnością sensoryczną. Efektem tych spotkań było opracowanie pakietów edukacyjnych umożliwiających aktywne, kompetentne i samodzielne poznawanie sztuki współczesnej. Do naszych dobrych praktyk należy także przygotowywanie audiodeskrypcji oraz organizowanie spotkań z tłumaczeniami na Polski Język Migowy.

Il. 2. Warsztaty Sztuka dostępna, 2013, Zachęta, fot. Paulina E. Rutkowska.

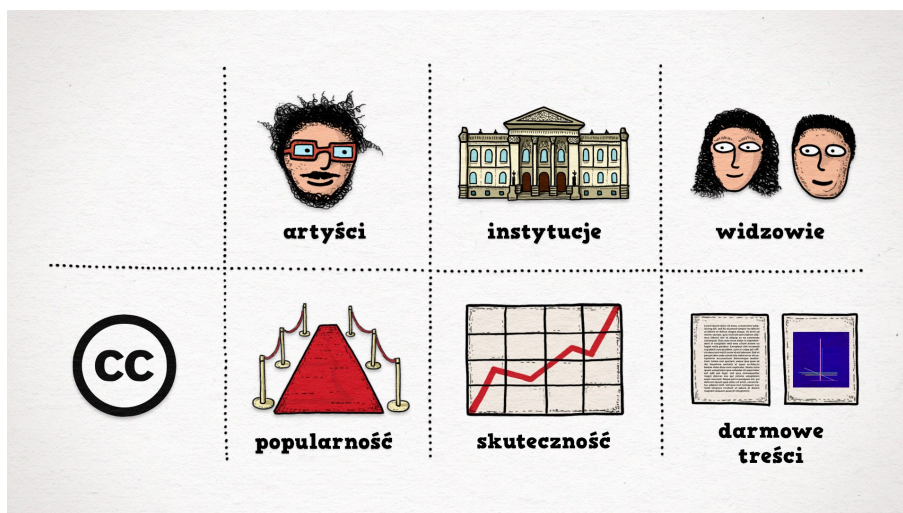
Jednocześnie od początku pracowaliśmy nad otwieraniem zasobów Zachęty. Jedną z najważniejszych decyzji był wybór narzędzia, za pomocą którego materiały miały być udostępniane. W związku z coraz większą popularnością i czytelnym przekazem, zdecydowaliśmy się na licencjonowanie przy użyciu Creative Commons.

Pierwszy raz licencji CC BY-SA użył nasz dział edukacji w 2010 r., kiedy przygotowywał projekt finansowany przez Akademię Orange. Był to jeden z wymogów programu, a nie świadoma decyzja, lecz to doświadczenie pokazało nam, że takie działanie jest nie tylko możliwe, ale też wcale nie tak bardzo skomplikowane. Odwołaliśmy się do niego, kiedy rok później ruszyliśmy z projektem „Otwarta Zachęta”.

Przyglądając się ogromowi naszych zasobów — zarówno tych produkowanych, jak i współprodukowanych przez galerię, zakupionych niedawno i w czasach głębokiego PRL-u — zdaliśmy sobie sprawę, że „uwalnianie” już istniejących materiałów będzie procesem

bardzo czasochłonnym i może zablokować nasz projekt na lata. Stąd wyniknęła decyzja o działaniach dwutorowych: przede wszystkim myślimy przyszłościowo i w przypadku wszystkiego, co zamawiamy/kupujemy/pozyskujemy od 2011 r., już na początkowym etapie negocjowania umów wprowadzamy zagadnienie licencji CC. Równocześnie staramy się otwierać starsze zasoby, sprawdzając do czego posiadamy prawa. Kieruje nami poczucie misji, przekonanie, że jako instytucja publiczna powinniśmy dzielić się tym, co powstaje za publiczne pieniądze.

Z drugiej strony, jako instytucja zajmująca się sztuką współczesną mamy do czynienia z dziełami, przed którymi jeszcze wiele, wiele lat zanim przejdą do domeny publicznej. Współpracujący z nami autorzy i artyści mają swoje racje, zastrzeżenia i obawy. W związku z tym staramy się prowadzić jak najszerszy dialog, przekonywać twórców do wolnych licencji, pokazywać dobre strony i korzyści płynące z takiego licencjonowania. Czasem oczywiście w wyniku negocjacji musimy przyjąć kompromis — pozostając przy licencjach Creative Commons wprowadzamy ograniczenia, takie jak użycie niekomercyjne czy brak zgody na tworzenie dzieł zależnych. Bardziej zamknięte licencje CC są też często najlepszym rozwiązaniem dla materiałów, które galeria pozyskiwała w czasach zanim ruszył projekt „Otwarta Zachęta”. Mamy jednocześnie poczucie, że nasze rozmowy z autorami przynoszą coraz lepsze efekty, coraz więcej osób rozumie konieczność otwierania publicznych zasobów kultury.

Il. 3. Czosnek Studio (Tymek Borowski), *To Zachęta dla wszystkich*, 2013, kadr wideo, CC BY-SA.

Kolejnym, bardzo ważnym krokiem w realizacji naszego otwartościowego projektu i konsekwencją decyzji o udostępnieniu zasobów był pomysł na platformę, która umożliwiłaby dzielenie się materiałami z użytkownikami. Świadomość potrzeby stworzenia kolekcji online towarzyszyła nam od lat. Zachęta jako galeria wystaw czasowych nie ma stałej ekspozycji, ale nasza kolekcja polskiej sztuki współczesnej jest rozbudowywana, prace wypożyczane są do innych instytucji lub włączane do przygotowywanych w Zachęcie pokazów, stanowią także podstawy dla powstających programów edukacyjnych. W związku z tym prezentację dzieł sztuki w Internecie uznaliśmy za niezbędną.

Kolekcja to jednak nie wszystko. Zachęta ze względu na specyfikę swojej działalności zgromadziła dużo większe zasoby: olbrzymią dokumentację wystaw i materiałów im towarzyszących, takich jak katalogi i foldery, materiały edukacyjne oraz jeden z największych w Polsce zbiorów archiwaliów dokumentujących życie artystyczne po II wojnie światowej. Uznaliśmy, że dużo ciekawsze i ważniejsze dla odbiorców będzie stworzenie portalu, w ramach którego podzielimy się wszystkimi otwieranymi zasobami, integrując w ten sposób aktywności poszczególnych działów Zachęty.

1 września 2012 r. ruszyła strona internetowa otwartazacheta.pl, którą zbudowaliśmy na bazie pięciu kategorii (niedawno dołączyła jeszcze jedna): kolekcja, wystawy, materiały edukacyjne, dokumentacja, teksty/artykuły oraz audiodeskrypcje. Kategorie zostały podzielone na podkategorie systematyzujące nasze zbiory i ułatwiające poruszanie się po stronie. Wierzymy, że umieszczając tak różnorodne zasoby, jak zdjęcia prac z kolekcji, fotografie z ekspozycji czy konspekty lekcji dla nauczycieli, budujemy dużo szerszy kontekst dla wyszukiwanych przez użytkownika treści. Jeśli interesuje nas np. postać i twórczość Katarzyny Kozyry, na portalu znajdziemy zarówno filmy wideo jej autorstwa, dokumentację z wystaw, teksty im towarzyszące, a także nagrania ze spotkań poświęconych jej twórczości. Zależało nam na tym, aby dążyć do budowy jak najszerzego i zróżnicowanego kompendium wiedzy na temat dzieł i autorów związanych z galerią.

Il. 4. Czosnek Studio (Tymek Borowski), *To Zachęta dla wszystkich*, 2013, kadr wideo, CC BY-SA.

Misją Zachęty jest upowszechnianie sztuki współczesnej i edukacja na jej temat. Portal otwartazacheta.pl to idealne narzędzie do realizacji wspomnianych zadań. Mamy nadzieję, że będzie również służyć wszystkim tym, którzy chcą śledzić życie naszej instytucji, ale z różnych przyczyn nie mogą nas odwiedzać osobiście.

Staramy się także, aby w miarę możliwości jak największa liczba naszych wydawnictw mogła być za darmo pobrana w wersji cyfrowej z naszej strony WWW. Dzieje się tak w przy-

padku gazet i przewodników towarzyszących wystawom — widz może je ściągnąć na urządzenie mobilne i korzystać z nich podczas zwiedzania (bez konieczności zakupu wersji papierowej).

Dzięki projektowi „Otwarta Zachęta” poczuliśmy, że jesteśmy częścią większej całości i przynależymy do środowiska GLAM (Galleries, Libraries, Archives, Museums). Naszym celem stało się promowanie otwartości, co możemy robić także dzięki wsparciu takich instytucji jak Centrum Cyfrowe Projekt: Polska, Creative Commons Polska, Stowarzyszenie Wikimedia Polska oraz innych organizacji zrzeszonych w Koalicji Otwartej Edukacji. Ważnym dla nas wydarzeniem minionego roku była konferencja „OpenGLAM 2013. Otwarte zasoby kultury”, którą współorganizowaliśmy. Była to świetna okazja do spotkania osób z różnych instytucji i środowisk. Szczególnie dla nas istotny był udział wielu przedstawicieli polskich muzeów i galerii. Dzięki konferencji poczuliśmy, że nasze działania mają sens, choć również uświadomiliśmy sobie, jak wiele pracy jeszcze przed nami.

Zachęcamy na koniec do przejrzenia serii czterech animacji zatytułowanych: *To Zachęta dla wszystkich*, która została stworzona przez Czosnek Studio — kolektyw projektowy prowadzony przez Tymka Borowskiego, dźwięk do filmów wykonała firma Sound Boom a lektorką jest Maria Kozłowska. Filmy są dostępne na licencji CC BY-SA.

Seria czterech animacji:

1. To Zachęta dla Wszystkich — <http://vimeo.com/album/2618783/video/79961075>.
2. To Zachęta dla Wszystkich — Dostępność — <http://vimeo.com/album/2618783/video/79964238>.
3. To Zachęta dla Wszystkich — Portal — <http://vimeo.com/album/2618783/video/79976214>.
4. To Zachęta dla Wszystkich — Wolne licencje — <http://vimeo.com/album/2618783/video/79976284>.